

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ФОРМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

МАРКОВ В'ячеслав Валерійович - кандидат юридичних наук, с.н.с, начальник факультету підготовки фахівців для підрозділів боротьби з кіберзлочинністю та торгівлею людьми Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.1 + 004

Стаття посвящена аналізу содержания понятия и видов форм административно-правового противодействия киберпреступности в Украине. Акцентировано внимание на важности исследования форм административно-правового противодействия киберпреступности в условиях построения киберполиции Украины. Проанализированы разные точки зрения относительно понятия «административно-правовая форма». Предложено авторское определение форм административно-правового противодействия киберпреступности как внешне выраженных действий уполномоченных государством субъектов по снижению уровня киберпреступности в Украине и мире. Проанализированы виды форм административно-правового противодействия киберпреступности, приведены примеры. Рассмотрены отдельные пути реформирования действующей системы кибербезопасности.

Ключові слова: протидія кіберзлочинності, правоохоронні органи, адміністративно-правові форми, поняття, види.

Постановка проблеми

15 жовтня 2015 року Прем'єр міністр України анонсував набір до кіберполіції, яка повинна замінити нині діючі підрозділи боротьби з кіберзлочинністю, що функціонують у складі однойменного Управління МВС України. Створення цього органу є складовим елементом розбудови вітчизняної системи кібербезпеки (див, наприклад, [1], [2]), яка покликана забезпечити національний інформаційний простір від протиправних посягань. Якісна структурна розбудова

кіберполіції є неможливою без застосування комплексу управлінських дій як щодо самих її працівників, так і інших суб'єктів адміністративних правовідносин у кіберсфері. Вказані дії повинні бути реалізовані у певній формі, наслідком чого має стати досягнення проміжних цілей створення дієздатного правоохоронного органу європейського зразка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми

Адміністративно-правові форми вивчалися широким колом науковців, серед яких потрібно виділити К. К. Афанасьєва, Є. О. Безсмертного, Ю. П. Битяка, І. П. Голосніченко, Р. А. Калюжного, В. В. Копейчикова, А. Ф. Мельника, А. О. Селіванова, О. Г. Фролова, В. В. Цветкова та інших. Більш детально форми адміністративно-правової протидії кіберзлочинності в Україні досліджувалися у працях О. М. Бандурки, С. М. Гусарова, М. Ю. Літвінова, О. В. Манжя, О. М. Музичука, Ю. М. Онищенко, О. В. Орлова, В. Г. Хахановського та багатьох інших авторів. Проте вказані дослідження не повною мірою враховують дійсний стан суспільства та умови реформування системи протидії кіберзлочинності в Україні.

Дана стаття має на меті проаналізувати поняття та види форм адміністративно-правової протидії кіберзлочинності в Україні на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу

Для надання визначення форми адміністративно-правової протидії кіберзло-

чинності потрібно спочатку з'ясувати, що ж розуміється під базовим терміном – «адміністративно-правова форма». На сьогоднішній день не існує єдиного розуміння змісту цієї дефініції. Наприклад, В. О. Шамрай і В. К. Шкарупа вважають, що вказана форма представляє зовні виражену дію виконавчого органу (посадової особи), здійснену в межах його компетенції з метою досягнення поставлених перед ним цілей, яка викликає певні наслідки [3, с. 112]. Ю. П. Битяк та В. В. Зуй стверджують, що це зовнішнє вираження конкретних дій державного органу, його структурних підрозділів та посадових осіб (службовців), що використовуються в процесі державної виконавчої діяльності і спрямовані на реалізацію функцій управління [4, с. 91].

Інтерпретуючи розуміння форми, надале А. І. Пашковською, можна побачити, що вона як і попередні автори акцентує увагу на зовнішньому вияві конкретних дій, що здійснюються органами державної влади для реалізації поставлених перед ними завдань [5, с. 8]. Є. О. Безсмертний більш глибоко аналізує мету виражених у певній формі адміністративно-правових дій та вважає, що форма діяльності суб'єктів державної влади – це спосіб зовнішнього оформлення адміністративно-правових норм, яке засвідчує їхню державну загальнообов'язковість, тобто це спосіб вираження і закріплення державної волі з метою забезпечення суб'єктами державної влади прав і свобод людини та громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства і держави [6, с. 121].

Т. М. Тимчишин, у своєму визначенні, торкаючись питання протидії правопорушенням, пише, що під формою протидії цьому явищу слід розуміти дії органів виконавчої влади і виконавчо-розпорядчих органів місцевого самоврядування, їх системних утворень і посадових осіб, громадських формувань з охорони громадського порядку з видання адміністративно-правових актів і укладення адміністративно-правових договорів, а також інші дії вказаних органів і посадових осіб, що призводять до адміністративно-правових наслідків, у яких проявляються функції і методи протидії правопорушенням [7, с. 169].

Базуючись на даних тлумаченнях форми, можна виділити їх головні ознаки: зовнішнє вираження; наявність суб'єкту владних повноважень; орієнтація на досягнення конкретної мети; настання певних наслідків.

М. В. Колеснікова дає дещо схожу класифікацію та вважає головними ознаками форм державного управління 1) наявний спосіб зовнішнього вираження змісту форми; 2) об'єднує у себе групи споріднених за характером однакових чи схожих у своєму зовнішньому виразу дій; 3) служить меті досягнення найбільш ефективного виконання поставлених для вирішення задач [8, с. 51].

З урахуванням наведеного під формою адміністративно-правової протидії кіберзлочинності пропонуємо розуміти зовні виражені дії уповноважених державою суб'єктів щодо зменшення рівня кіберзлочинності в Україні та світі.

Тепер, коли надано визначення відповідної форми, потрібно визначити їх види у контексті протидії кіберзлочинності в Україні. Для цього на початковому етапі варто розглянути класичні види адміністративно-правових форм та співвіднести їх з практичною діяльністю уповноважених державою суб'єктів протидії кіберзлочинності.

К. К. Афанасьєв стверджує, що найбільш живиною є класифікація форм державного управління, яка структурно складається із чотирьох видів: видання нормативних актів управління; видання індивідуальних (ненормативних, адміністративних) актів управління; проведення організаційних заходів; здійснення матеріально-технічних операцій [9, с. 7-8].

Усі адміністративно-правові форми протидії кіберзлочинності з боку державних органів можна також умовно розділити на дві великих групи – правові та організаційні. При цьому, справедливою є думка А. С. Гука, про те що і перша, і друга форми пов'язані з реалізацією державно-владних повноважень. Але в першому випадку спостерігається більш повна юридична регламентація (нерідко вона набуває значення юридичного факту), скрупульозний підбір методів реалізації приписів актів управління, передбачається юридична відповідальність за порушення (невиконання) таких форм. Форми ж другої

групи теж пов'язані з компетенцією органу, державно-владними повноваженнями його представників, проте це повноваження виявляє себе не як пряме юридичне веління, а опосередковано через позаюридичні засоби, і їхні передумови та результати можуть бути юридично зафіксовані [10, с. 81].

З урахуванням наведених тверджень, до правових форм адміністративно-правової протидії кіберзлочинності можна віднести:

– прийняття нормативно-правових актів у сфері протидії кіберзлочинності. У цьому контексті в якості прикладу можна навести законопроект «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», який на сьогодні знаходиться на розгляді Верховної Ради України [11]. Також, торкаючись питання прийняття відповідних нормативно-правових актів у сфері протидії кіберзлочинності, справедливою видається позиція О. В. Манжая, який пропонує по новому підійти до питання удосконалення нормативно-правового забезпечення у цій сфері. Оскільки основні функції щодо боротьби з цими злочинами буде покладено на кіберполіцію МВС України, то відповідно саме ця структура, повсякденно стикаючись із проявами кіберзлочинності, виявляється найбільш поінформовано про проблеми, які існують у нормативно-правовому забезпеченні цієї сфери. Отже, саме МВС України має стати центром з розробки необхідних пропозицій щодо внесення змін та доповнень до чинного законодавства та виконувати роль координатора у створенні єдиної загальнодержавної системи протидії кіберзлочинності. Така позиція також цілком узгоджується із положеннями Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 [12];

– прийняття індивідуальних актів у сфері протидії кіберзлочинності. Окрім власне нормативно-правових актів, які стосуються конкретних об'єктів та суб'єктів до цієї групи форм певною мірою належать й інші документи, які хоча формально і не мають імперативного характеру, проте фактично нерідко виступають саме як обов'язкові до виконання вказівки. Це різного виду листи, рекомендації, протоколи тощо. У контексті досліджуваної проблематики у якості прикладу таких документів можна навести про-

токол засідання Кабінету Міністрів України від 11.04.2012 № 27 та лист Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 21.05.2012 № 16/1/1-1543 стосовно підготовки законопроекту щодо вдосконалення порядку отримання правоохоронними органами інформації про споживачів телекомунікаційних послуг та порядку придбання SIM-карт споживачами;

– укладання адміністративних договорів. Однією з форм адміністративно-правової протидії кіберзлочинності є адміністративний договір – добровільна угода двох чи більше суб'єктів адміністративного права, один з яких наділений власними або делегованими повноваженнями у сфері державного управління з приводу вирішення питань виконавчого та розпорядчого характеру, укладена у формі правового акта, який установлює (припиняє, змінює) їх взаємні права, обов'язки та відповідальність [9, с. 10]. Стосовно протидії кіберзлочинності одним з прикладів відповідних договорів можна назвати тристоронню угоду між Управлінням боротьби з кіберзлочинністю МВС України, Управлінням кримінальної міліції у справах дітей МВС України та Харківським національним університетом внутрішніх справ від 20.11.2013. Даний договір належить до так званого виду адміністративних договорів про взаємодію і співробітництво.

Серед правових форм варто також виділити правореалізацію, яка з урахуванням визначення О. О. Онищука [13, с. 688], проявляється у втіленні адміністративно-правових норм у сфері протидії кіберзлочинності в діяльність суб'єктів права, що забезпечується шляхом дотримання заборон, використання суб'єктивних прав і виконання юридичних обов'язків під час протидії кіберзлочинності.

До організаційних форм протидії кіберзлочинності можна віднести проведення нарад, круглих столів, семінарів, конференцій, тренінгів тощо, за допомогою яких реалізується метод переконання. Так, нещодавно представниками Харківського національного університету внутрішніх справ під егідою ОБСЄ було проведено тренінг з виявлення, попередження та розслідування злочинів торгівлі людьми, вчинених із застосуванням інформаційних технологій для оперативних

працівників підрозділів боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, та підрозділів боротьби з кіберзлочинністю МВС України. Це ж саме стосується цілої низки нарад, які регулярно проводяться в МВС України стосовно розбудови нової кіберполіції.

Крім наведеного, до організаційних форм здійснення такого адміністративно-правового методу як адміністративний нагляд можна віднести спостереження, перевірку, огляд об'єктів, різного виду профілактичні обліки. Специфічними адміністративно-правовими формами протидії кіберзлочинності є перевірка об'єктів інформаційно-телекомунікаційної сфери та моніторинг – спостереження за роботою об'єктів, які надають інформаційні послуги, у тому числі провайдерів та операторів телекомунікацій. Остання форма є, наприклад, характерною для роботи команди CERT-UA, яка спостерігає за дотриманням нормального функціонування державних інформаційно-телекомунікаційних систем в українському сегменті кіберпростору (інформаційному середовищі (просторі), яке виникає (існує) за допомогою технічних (комп'ютерних) систем під час взаємодії людей між собою, взаємодії технічних (комп'ютерних) систем та управлінні людьми цими технічними (комп'ютерними) системами [14, с. 216], [15, с. 141]).

При цьому слід пам'ятати, що межа вторгнення держави у діяльність суб'єктів бізнесу не повинна бути розпливчастою, оскільки взаємовідносини рівноправних суб'єктів передбачають чітку систему правил поведінки [16, с. 26]. Вказане твердження є особливо актуальним в останній період, коли почастишали перевірки ІТ-сектору з боку правоохоронних органів. При цьому, нерідко некваліфіковані дії працівників вказаних органів через незнання особливостей функціонування комп'ютерних технологій призводять до негативних наслідків як для самих об'єктів перевірки, так і для репутації держави, у тому числі страждає інвестиційна привабливість країни.

Враховуючи викладене, видається необхідним в обов'язковому порядку всіх працівників, які приймаються на службу в правоохоронні органи, перевіряти на знання

ними сучасних інформаційних технологій на певному визначеному рівні, достатньому для ефективного виконання покладених на них функціональних обов'язків.

Висновки

Наведені в даній роботі види адміністративно-правових форм протидії кіберзлочинності не є вичерпними. Вони залежать від специфіки конкретного суб'єкта протидії кіберзлочинності – вирішуваних ним завдань, відповідних функцій та повноважень. Самі ці форми визначаються діючим законодавством, а також об'єктивними обставинами дійсності. Їх упорядкування забезпечить ефективну організацію заходів реагування на негативні інциденти у кіберсфері. Зважаючи на це, потрібно вести постійні наукові дослідження, спрямовані на пошук нових та удосконалення існуючих форм протидії кіберзлочинності. Вказана діяльність має бути орієнтована на досягнення головної мети розвитку юридичної науки України.

Література

1. Носов В. В. Організація та забезпечення інформаційної безпеки : навчальний посібник / В. В. Носов, О. В. Манжай. – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2007. – 216 с., іл.
2. Манжай О. В. Правові засади захисту інформації : навчальний посібник / О. В. Манжай. – Харків : Ніка Нова, 2014. – 104 с., з іл.
3. Шамрай В. О. Адміністративне право України : конспект лекцій / В. О. Шамрай, В. К. Шкарупа. – К. : НАУ, 2007. – 254 с.
4. Битяк Ю. П. Адміністративне право України : конспект лекцій / Ю. П. Битяк, В. В. Зуй. – Х. : Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого, 1996. – 160 с.
5. Пашковська Л. І. Адміністративно-правове регулювання діяльності судових постачальників : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Л. І. Пашковська ; Одеська нац. юрид. академія. – Одеса, 2008. – 19 с.
6. Безсмертний Є. О. Поняття та види адміністративно-правових форм суб'єктів державної влади / Є. О. Безсмертний // Вісник Харківського нац. ун-ту внутр. справ. – 2014. – № 2(65). – С. 115-122.
7. Тимчишин Т. М. Адміністративно-правові форми та методи протидії правопорушенням на залізничному транспорті / Т. М. Тимчишин // Митна справа. – 2015. – № 1(22). – С. 164-170.
8. Колеснікова М. В. Адміністративно-правові форми забезпечення права власності на інформацію правоохоронними органами / М. В. Колеснікова

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена аналізу змісту поняття та видів форм адміністративно-правової протидії кіберзлочинності в Україні. Акцентовано увагу на важливості дослідження форм адміністративно-правової протидії кіберзлочинності в умовах розбудови кіберполіції України. Проаналізовано різні точки зору щодо поняття «адміністративно-правова форма». Запропоновано авторське визначення форм адміністративно-правової протидії кіберзлочинності як зовні виражених дій уповноважених державою суб'єктів щодо зменшення рівня кіберзлочинності в Україні та світі. Проаналізовано види форм адміністративно-правової протидії кіберзлочинності (правові:), наведено приклади. Розглянуто окремі шляхи реформування діючої системи кібербезпеки.

SUMMARY

The article is dedicated to the analyses of the concept content and the form types of the administrative and legal cybercrime counteraction in Ukraine. The importance of research of administrative and legal cybercrime counteraction forms under the conditions of cyberpolice formation in Ukraine is emphasized. Different views concerning "administrative and legal form" are analysed. Its main characteristics are defined: external character; the presence of the subject of authority; target oriented character; certain consequences. The author defines the forms of the administrative and legal cybercrime counteraction as external actions of subjects authorized by the State as to the reduction of cybercrime rate in Ukraine and in the world. He analyses form types of administrative and legal cybercrime counteraction: the necessity of normative legal acts in the sphere of cybercrime counteraction; individual legal acts in the sphere of cybercrime counteraction; administrative contracts and organizational measures: meetings, workshops, seminars, conferences, trainings. The examples are given. Specific administrative and legal forms are the examination of objects in the information and telecommunications area and monitoring of the work of objects that provide informational services including providers and telecommunications operators. Different ways of reforming the present system of cyber security are considered. The author offers to check the skills of all the law enforcement applicants concerning their knowledge of modern information technologies that will let them fulfil their responsibilities as specified. The conclusion is made that the above mentioned forms depend on the characteristic features of a certain subject of cybercrime counteraction, on the targets he has, his functions and the level of his authority. The forms are defined by the present legislation as well as objective circumstances. Their normalization will ensure effective organization of response measures that are to be taken against negative incidents in the cyber area.

// Європейські перспективи. – 2012. – № 4 – Ч. 2. – С. 49-53.

9. Афанасьев К. К. Административный договор как форма государственного управления (теоретико-правовой аспект) : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / К. К. Афанасьев ; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2002. – 19 с.

10. Гук А. С. Административні форми та методи публічного врядування / А. С. Гук // Актуальні проблеми державного управління. – 2013. – № 1 (43). – С. 78-83.

11. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : законопроект № 2126а: зареєстрований 19.06.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55657.

12. Манжай О. В. Проблеми нормативно-правового забезпечення боротьби з кіберзлочинністю в Україні / О. В. Манжай // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 646-650. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_1_109.pdf.

13. Онищук О. О. Механізм адміністративно-правового запобігання та протидії корупції / О. О. Онищук // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 686-689 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/FP_index.htm_2010_4_109.pdf.

14. Манжай О.В. Використання кіберпростору в оперативно-розшуковій діяльності / О.В. Манжай // Право і безпека. – 2009. – № 4 (31). – С. 215-219.

15. Manzhai O. V. Procedure Analysis of the Special Investigative Actions Through Cyberspace in Countries of Common and Continental Law / Oleksandr V. Manzhai // Internal Security. – 2012. – № 1 (4). – P. 141-152.

16. Якимов Е. М. Административно-правовые способы обеспечения безопасности предпринимательской деятельности / Е. М. Якимов // Вестник Новосибирского государственного университета. Серия: Право. – 2014. – Т. 10. – № 1. – С. 24-30.